

SEMANTYKA DOTYKU W WIERSZACH OLGI SIEDAKOWEJ

1. Wstęp

Olga Siedakowa to współczesna rosyjska poetka, tworząca w nurcie metafizycznym. Jej poezja opiera się na trzech filarach – chrześcijaństwie, słowiańskiej starożytności oraz kulturze Dalekiego Wschodu. Biblijne motywy wiją się prawie w każdym z jej utworów. Wiersze poetki skłaniają do spojrzenia na świat z dystansem do rzeczywistości materialnej i refleksji nad uniwersalizmem cywilizacji europejskiej.

Przeanalizowane będą tu trzy utwory poetki: *Однажды когда я умру...* (1967), *Как не дрогнувши вишни попрогаты...* (1973) oraz *Selva Selvaggia* (1976–1978), w których pojawia się reprezentacja dotyku. Utwory te pochodzą z wczesnego etapu twórczości poetki.

Analiza dotyczyć będzie obrazu dotyku w świecie poetyckim wskazanych utworów. Metodologiczną bazę niniejszego studium stanowią narzędzia hermeneutyczne oraz intertekstualne.

2. Dotyk muz w wieczności. Polemika z Horacym

Pierwszy wiersz dotyczy tematu śmierci: „Pewnego dnia, kiedy umrę do końca”. Już początek aktualizuje i weryfikuje horacjańską sentencję z pieśni *Exegi monumentum aere perennius*.

Однажды, когда я умру до конца
и белый день опадет с лица,
услышу я, как спросонком:
по тонким дранкам заборов моих
бежит, спотыкаясь, веселый мотив:
их трогает палкой ребенок.

И каждая нота в мотиве таком
сама по себе и к тому же с ледком,
как буквы в Клину и Коломне...
И буду я думать: играй же, играй
про отчий мой край,
про чуждый мой край,
про то, что я знаю, а ты не узнай –
про то, что никак не припомню (Седакова 2010: 17).²

---

² Pewnego dnia, kiedy umrę do końca / i biały dzień spadnie z twarzy, / Usłyszę dopiero co przebudzona, jak w półśnie / po cienkich sztachetach ogrodzeń moich / biegnie, potyka się, motyw wesoły: / dotyka je kijem dziecko. // I każda nuta w tym motywie / oddzielna jest i do tego krucha jak lód / jak litery w Klinie i Kołomnie... / I będę myśleć: graj, graj / o moim kraju ojczystym, / o moim kraju nieznanym, / o tym, co wiem, ale ty się nie dowiesz – / o tym, czego nijak nie pamiętam [tłum. D. B.].

Wiersz ustrukturyzowany jest jako pierwszy w zbiorze *Z wczesnych wierszy (Из ранних стихов)*. Liryczne „ja” w wierszu Siedakowej umiera do końca bez pozostawienia po sobie pomnika w tradycyjnym sensie jako pisarskiej spuścizny. Poetka dystansuje się więc wobec Puszkina i jego pojmowania tej frazy. „Нет, весь я не умру” (Пушкин 1959: 460) pisze geniusz rosyjskiego romantyzmu z inspiracji *Exegi monumentum*.

W analizowanym wierszu podmiot liryczny, odizolowany już od świata, zaraz po śmierci, może patrzeć wstecz przez drewniane pozostałości po ogrodzeniu dawnej posesji. Obserwuje więc własne życie i robi to za pomocą „wesołego motywu”, jako dziecko, grające na popsy-tym ogrodzeniu. I tu właśnie następuje reprezentacja dotyku. Postać dziecka biegnie i dotyka pałeczką desek tej zagrody, by wydobyć dźwięki. Melodia, skomponowana z tych strzępów granicy czasu i wieczności wygrywa wszystko, co łączy się z „ja” lirycznym: rzeczy o których może wiedzieć tylko poetka, nikt inny. Wiedza autobiograficzna o domu i kraju jest asumptem, by wciąż tworzyć, choćby w zaświatach.

3. Czułe dotykanie cierpienia

Kolejny wiersz również z tego zbioru przenosi nas znowu w pośmiertną metafizykę (Sandler 2006: 3). Zaczyna się tak: *Jak dotykać wiśni bez drżenia (Как не дрогнувши вишни потрогать?)*.

Как не дрогнувши вишни потрогать?
Эти вишни дыхания темней
собирают и пробуют копать
неизвестных и сжатых огней.

Собирают, но слаще и чище,
чем придумать позволено мне
в черенках и почтении птичьем,
в трепетанье, в ученье, во тьме (Седакова 2010: 34).²

Pojawia się tu metafora ciemnych wiśni, „ciemniejszych od oddychania”, od ciężkich oddechów kogoś strudzonego albo cierpiącego; wiśni, które zbierają pozostałości nieznanych i gęstych płomieni. Być może poeta odsyła do modlitwy, w której wierni mówią o swoich udrękach. Wówczas wiśnie będą symbolem ewangelicznego działania Chrystusa, który mówi „Przyjdźcie do mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a ja was pokrzepię” (Mt 11,28).

W chrześcijańskiej tradycji przyjęło się owoc wiśni uważać za symbol „krwi Chrystusa” (Тресиддер 1999: 58). Krew ta została przelana po to, by uwolnić każdego wierzącego człowieka od grzechu i jego skutków, uwolnić od cierpienia. Rajskie jagody – jak często nazywa się wiśnie oznaczają powrót do życia w pełni. Niekiedy Jezus w ikonografii przedstawiany jest z wiśniami jako symbolem radości błogosławionych wiernych – czułych i mądrych. Powróćmy więc do reprezentacji dotyku – jak bez drżenia dotknąć czegoś tak wyzwalającego, co przyjmuje na siebie rozpacz świata i ludzkości, a oddaje słodycz, czystość i szczęście raj. Gest niemożliwości dotyku może być sensualnym gestem szacunku wobec postaci Chrystusa. Bo jak dotknąć Jego ran, jak dotknąć miłości, która cierpi?

² Jak dotykać wiśni bez drżenia? / Te wiśnie od oddechu są ciemniejsze / zbierają i próbują sadze / nieznanym i gęstym płomieniem. // Zbierają, lecz słodziej i czystiej / niż wolno mi sobie wyobrazić / w sypułkach i szacunku ptaków, / w drzeniu, w nauce, w ciemności [tłum. D. B.].

Wiśnie w wierszu Siedakowej, odbierają wdzięczność od świata przyrody. Są nauką dla wiernych w tragicznych momentach życia, w ciemnościach i zagubieniu. W symbol wiśni wpisany jest wzór chrześcijańskiego postępowania, by naśladować Jezusa, który przyjął na siebie cierpienia i grzechy ludzkości, by przez ofiarę krzyża dać każdemu człowiekowi wolność czystego serca. Nauka „wiśni” może napawać drżeniem i lękiem uczniów Chrystusa. To nie jest przecież wezwanie do egocentryzmu i hedonizmu, ale do służby i trudnych życiowych wyborów.

W poezji Olgi Siedakowej pojawiają się też liczne odwołania do chińskiej filozofii, literatury i kultury. Jak wiadomo z biografii poetki Chiny stanowią ważną część jej życia. Tam pracował jej ojciec jako inżynier wojskowy, tam pojechała z rodziną w wieku siedmiu lat i rok uczyła się w szkole w Pekinie. W Chinach drzewo wiśni jest symbolem pomyślności, sukcesu, ale też cnoty czystości. Ten sens tylko dopełnia przesłanie wiersza.

4. Szukanie sensu i prawdy dotykiem

Tryptyk *Selva selvagia* przynależy również do wczesnego zbioru, w którym najbardziej rozpoznawalny jest wiersz *Dzika róża* (*Дикая роза*). Kompozycja tryptyku jest dość rozbudowana. Kluczowym wierszem cyklu, zawierającym niemal cały jego najważniejszy temat, jest oczywiście utwór *Dzika róża*. Kolczasta róża rozrasta się w tym wierszu w piękny ogród, a ten we wszechświata pełen urzekających kwiatów. Według tradycji wczesnochrześcijańskiej, przed upadkiem prarodziców róża nie miała cierni. Popełnienie grzechu przez Adama i Ewę pociągnęło za sobą nie tylko wygnanie z raju, ale też degradację wszechświata, który przekształcił się w „zdziczały las”. To tu pojawia się symboliczny i mitologiczny obraz dantejskiego dzikiego lasu – tytułowa *selva selvaggia* – w którym zabłądził człowiek i stracił „prawą drogę” (Айзенштейн 2014: 208). W tradycyjnym topoi „las” stanowi opozycję do „ogrodu” i „domu”. Jest miejscem wrogim człowiekowi, przez las przechodzi droga do świata zmarłych (Zielińska 2010: 8).

И блудный сын проснулся у крыльца,
где лег вчера, не зная, как признаться,
что он еще не умер. Домочадцы
толпятся в сердце, в окнах, на крыльце!
Но кто, как сердце, около отца
к нему выходит? – и перед *собою*
он падает, как зеркало кривое,
и трогает морщины на лице:
не я ли жил, не я ли был водою
и сам себя отобразил в конце...
И милует, и гладит колыбель.
И кажется, и движется купель:
– Где б ни был ты – ты был, как луч в луче,
в горячем плаче на моем плече.
Так встань и слушай и скажи за мной:
Да, верю я, и знаю, и владею,
как кровь живая, замкнутым путем
горячей тьмы, где, плача над собою,
звуча: – Я предварю вас в Галилее! –
мы, как слепцы последние, идем –

как зренье, сделанное веществом (Седакова 2010: 68).³

W świecie poetyckim *Dzikiego lasu* odnajdujemy postać syna marnotrawnego, który dotyka ze zdziwieniem swych zmarszczek na twarzy. Syn marnotrawny budzi się na ganku swojego rodzinnego domu (Тальских 2016: 124). Wszyscy domownicy kłębią się w domu i w jego sercu, ale nie zauważają biedaka. W ewangelicznej przypowieści to ojciec wychodzi na spotkanie syna, który przegrał swoje życie. Tu oprócz ojca na spotkanie wychodzi własne jego serce. Syn marnotrawny spotka się z samym sobą, przed sobą samym upada i odrzuca wszelkie zniekształcające rzeczywiistość kłamstwa (krzywe zwierciadło pada). Upadają wszystkie jego zakłamania i odnajduje zmarszczki, bruzdy życia, cierpienia, udręki. Wydaje się, że ta autorefleksja jest ocaleniem. Dotyk zmarszczek na twarzy to zamyślenie nad straconym zakłamanym życiem. W wierszu pojawia się jeszcze jeden element dotyku – syn marnotrawny z rozrzewnieniem gładzi, pieści swą kołysekę, z sentymentem wspomina dzieciństwo (Айзенштейн 2014: 207).

Motyw siedzenia na ganku swego rodzinnego domu przypomina również Legendę o św. Aleksym i inny utwór poetki tryptyk *Santo Alessio Roma*, dedykowany papieżowi, św. Janowi Pawłowi II (Марков 2017: 125).

5. Konkluzje

Podsumowując, reprezentacja dotyku w poezji Siedakowej jest nicią, która aktualizuje sensy ewangeliczne. Następuje więc przeniesienie punktu ciężkości z sensualnego aspektu ciała, podkreślającego odczuwanie jednostki, na eksponowanie dotyku jako elementu znaczącego, wręcz centralnego obrazu wierszy poetki. Rola dotyku nie jest zredukowana w poetyckim świecie Siedakowej do aspektu czysto sensualnego czy wrażeniowego. Nie chodzi tylko o sensualistyczny model poznawania czy sensualistyczną epistemologię. Reprezentacje taktylności są istotnym elementem świata poetyckiego utworów, ufundowanym na ontologicznych założeniach tradycji chrześcijańskiej Wschodu i Zachodu.

BIBLIOGRAFIA

- Stephanie SANDLER, 2006: Mirrors and Metarealists: The Poetry of Olga Sedakova and Ivan Zhdanov. *Slavonica* 12. 3–23.
- Izabella ZIELIŃSKA, 2010: *Obrzeża i dale leśne. Motywy sylwiczne w prozie rosyjskiej XX wieku*. Warszawa: Studia Rossica.
- Александр МАРКОВ, 2017: Латинизмы в поэтических книгах «Дикий шиповник» Ольги Седаковой и «Труды и дни монахини Лавинии» Елены Шварц. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология* 1. 122–28.

³ I syn marnotrawny obudził się na ganku, / gdzie położył się wczoraj, nie wiedząc, jak się przyznać, / że on jeszcze nie umarł. Domownicy / tłoczą się w sercu, w oknach, na ganku! / Ale kto, jak nie serce, blisko jest ojca / wychodzi do niego? – i przed sobą / pada jak lustro krzywe, / i dotyka zmarszczek na twarzy: / Czyż to nie ja żyłem, czy nie ja byłem wodą / i pokazał siebie w końcu... / Litościwie pieści kołysekę. / Wydaje się, że porusza się chryzmalis: / – Gdziekolwiek byś nie był – byłeś jak promień w promieniu, / w gorącym płaczu na moim ramieniu. / Więc wstań, posłuchaj i powtarzaj za mną: / Tak, wierzę i wiem, i mam władzę / jak żywa krew, zamknięta / gorąca ciemność, gdzie płacząc nad sobą, / i brzmiąc: – Będę na was czekał w Galilei! – / my, jak ostatni ślepy, idziemy – / jak wzrok stworzony przez substancję [tłum. D. B.].

- [Aleksandr MARKOV, 2017: Latinizmy v poetičeskikh knigah «Dikij šipovnik» Ol'gi Sedakovej i «Trudy i dni monahini Lavinii» Eleny Švarc. *Vestnik Permskogo universiteta. Rossijskaja i zarubežnaja filologija* 1. 122–28.]
- Александр ПУШКИН, 1959: *Собрание сочинений в 10 тт.* Т. 2. Москва: Государственное издательство художественной литературы.
- [Aleksandr PUŠKIN, 1959: *Sobranie sočinenij v 10 tt.* Т. 2. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudožestvennoj literatury.]
- Ольга СЕДАКОВА, 2010: *Собрание сочинений в четырех томах.* Т. 1. Москва: Университет Дмитрия Пожарского.
- [Ol'ga SEDAKOVA, 2010: *Sobranie sočinenij v četyreh tomah.* Т. 1. Moskva: Universitet Dmitrija Požarskogo.]
- Татьяна ТАЛЬСКИХ, 2016: Библиейские аллюзии в современной поэзии духовной традиции. *Научный диалог* 5. 120–33.
- [Tat'jana TAL'SKIH, 2016: Biblejskie alljuzii v sovremennoj poezii duhovnoj tradicii. *Naučnyj dialog* 5. 120–33.]
- Джек ТРЕСИДДЕР, 1999: *Словарь символов.* Москва: ФАИР–ПРЕСС.
- [Džek TRESIDDER, 1999: *Slovar'simvolov.* Moskva: FAIR–PRESS.]
- Елена АЙЗЕНШТЕЙН, 2014: «Вдоль островов веселых и высоких». О поэзии Ольги Седаковой. *Нева* 12. 205–42.
- [Elena AJZENŠTEJN, 2014: «Vdol' ostrovov veselyh i vysokih». O poezii Ol'gi Sedakovej. *Neva* 12. 205–42.]

Daniel Banasiak
Uniwersytet Łódzki (University of Lodz | Univerza v Lodžu)
daniel.banasiak@uni.lodz.pl

